

ETNOGRAFSKI TEKSTOVI IZ SVETVINČENTA

Dr. sc. Josip MILIĆEVIĆ
Poreč, Trg Marafor 14

UDK 39 (497.5-2 Svetvinčenat)
Izlaganje sa znanstvenog skupa
Primljeno 23. ožujka 1999.

Uz Svetvinčenat vezana su tri teksta s etnografskim podacima. Prvi je napisan polovinom 19. st., a druga dva u novije vrijeme.

Župnik iz Svetvinčenta Antonio Facchinetti u tršćanskom časopisu "L'Istria" objavio je 1847. g. esej pod naslovom "Degli Slavi Istriani", što je bio prvi etnografski prikaz života istarskih Hrvata. Ovaj je tekst do danas doživio još tri izdanja na koje se autor ukratko i kritički osvrće. O Svetvinčentu je 1975. g. tadašnji župnik Ivan Milovan napisao malu monografiju "Savičenta jučer danas", a u njoj donosi i etnografske podatke. Godine 1995. općina Svetvinčenat izdala je knjižicu "Istarski suvenir" s prikazom tradicijskog života istarskog sela.

Uz Svetvinčenat vezana su tri teksta s etnografskim podacima. Prvi je napisan polovicom 19. stoljeća, a druga dva u novije vrijeme.

I. Župnik Antonio Facchinetti rođen je 1805. g. u Vižinadi u talijanskoj obitelji. Nakon dovršetka studija bogoslovije došao je 1831. godine za župnika u Svetvinčenat. Uz dušobrižnički rad u župi koja nije bila baš na dobru glasu brinuo se za unapređenje gospodarstva, poboljšanje života i prosvjećivanje. Premda se i sam uzdržavao obrađivanjem zemlje nastojao je otvoriti školu pa makar i svojim novcem plaćao učitelja. Iako Talijan, trudio se da nauči hrvatski jezik radi boljeg razumijevanja sa župljanima. Njegov je trud nagrađen jer pri kraju života piše da je sada župi vraćen dobar glas. Nije tražio premještaj i želio je umrijeti u Svetvinčentu i biti sahranjen među svojim župljanima. Pa ipak, smrt ga je zatekla u Vižinadi prilikom posjeta rodbini 1867. g., te je tamo i pokopan.¹

Facchinetti je napisao esej *Degli Slavi Istriani* koji je objavljen prvi put u časopisu *L'Istria* što ga je uređivao povjesničar Pietro Kandler. Objavljen je u nastavcima od 20. ožujka do 17. travnja 1847. godine. Kroz 15 poglavlja opisani su običaji uz vjenčanje, rođenje i pogreb, prikazan je način

¹ Ivan MILOVAN, *Savičenta jučer danas*, str. 43 i 45.

života, prehrane i oblačenja. Ističe se religiozni osjećaj župljana, poštivanje vlasti i odanost vladaru. Facchinetti sa simpatijom piše o seoskom hrvatskom stanovništvu uz želju da doprinese poznavanju tadašnje istarske stvarnosti, a osobito da dokaže neosnovanost predrasuda o primitivnosti hrvatskih seljaka. Zbog toga je doživio prigovore nekih talijanskih znanstvenika. Njegov je tekst idealan primjer suživota i međusobnog poštivanja. Vrijednost mu je posebno u tome što ga je napisao istarski Talijan, opisivao je Hrvate (koje naziva Slavenima, kako je tada bilo uobičajeno), a tekst je pisan talijanskim jezikom i tiskan u talijanskom časopisu u Trstu. Nedostatak je u tomu što Facchinetti nije zabilježio u kojem je selu prikupio podatke, je li to opis samo župe Svetvinčenat ili je uključena i njegova Vižinada i druga istarska mjesta. Ne navodi literaturu, pa bi bilo teško utvrditi je li koristio i podatke iz dviju knjiga objavljenih u 17. stoljeću, za koje bi se moglo pretpostaviti da ih je poznao, te iz njih preuzeo neke podatke.²

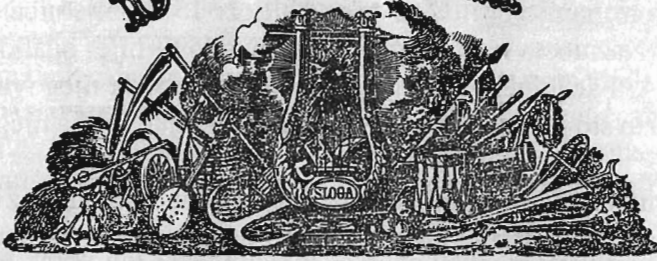
Već nekoliko mjeseci kasnije, od 10. srpnja do 4. rujna 1847. godine, ovaj Facchinettijev tekst objavljen je na hrvatskom jeziku u časopisu *Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska* pod naslovom: *O istrijskih Slavjani*. Tekst je pisan tadašnjim pravopisom, no dovoljno je razumljiv i u naše doba. Nije naznačeno tko ga je preveo, ali prijevod je iznimno korektan, uz tek poneku manju grešku nastalu zbog nepoznavanja istarske etnografije.

Treći je put Facchinettijev tekst objavljen na talijanskom jeziku u zborniku *Atti rovinjskog Centro di ricerche storiche* za 1984.-85. godinu uz komentar Carle Colli. Ona u uvodu ističe da je tekst 1847. godine objavljen s "*namjerom da doprinese poznavanju tadašnje istarske stvarnosti a osobito da dokaže neosnovanost predrasuda koje su teretile slavensko stanovništvo Istre*". Osvrće se i na tekstove talijanskih autora koji su negativno pisali o Hrvatima, a navodi i romantičarski interes lista *La Favilla* koji objavljuje hrvatske narodne pjesme.

1847
1847

2 Ne uočavaju se sličnosti s knjigom G. F. Tommasinija *De commentarij storici-geografici della Provincia dell'Istria* iz 1645. g., ali bi se s temeljitim uspoređivanjem mogle naći neke sličnosti s knjigom J. W. Valvasora *Die Ehre des Herzogthums Krain* iz 1689. godine.

DANICA

HORVATSKA, SLAVONSKA I DALMATINSKA.

Broj 36.

U Subotu 4. Rujna 1847.

Tečaj XIII.

Um za morem, smrt za vratom.

Narodna poslovice.

o istrjanskih Slavjanlih.

(Iz taljanskoga časopisa L'Istria.)

(K o u a c.)

Da od tolikih samo jedan navedem primjer o tomu, napomenut ću sgodu Petrarke, komu, dok je u našem hramu u slavu instalacije Bernabó-a, Galleazza i Matie Viskontia laskateljni govor držao, u najboljem teku preseče reč onaj zvezdoznac, Andalon del Nero koga često nazivamo, govoreći, da je iznašao, da su baš onaj trenutak zvezde najbolji položaj uzele za izvršenje rečotac svečanosti. Svaku ponešto samo težju bolest pripisivali su nadalje đaranju i zlom pogledu: Svi događaji, kojima čovjek ili nije znao naći uzrok ili nije imao srca, da sám sebe toga radi potvori, bili su maslo vštica, i svjet je vjerovao, da su se one neke noći na nekih mestih sakupljivale i držale paklene sabore.

»Ove misli nisu pako proniknule jedino u glavah prostih ljudih: da, možebiti bi tako dokazati mogao, da se nebi nikada u puku utemeljile bile, da nisu oni, koji pukom vladaju, o tome učene razprave i naredbe činili. Gradovi su zakone pravili proti čarobnikom a cërkvja je iznašla formulah, kojima ih je tobož progoinila; učeni su o njima ozbiljno i navaš govorili: kada su pako počeli vštice i vštice pred sud pozivati,

onda je narod stao stvar za pravu istinu držati: kako bi se sudci i poglavari varati mogli? Misao ova s jedne strane u učene sisteme stavljena, potvrđjena bijaše ljudmi, o kojima je svet mislio, da su učene glave, s druge strane razprostranjena po narodu sveznalicami svake vrsti i svakog stališa tako se je usëkla u puk, da je svakoga koi je o njoj samo sumnjati usudio se, za krivoverca i bezbožca držao. Budući da je dakle moć vštica i vštica progonoštvom rasla, umožavala su se i sredstva proti njima: i dok su izobraženi ove nesretnike zaklinjali i palili, narod ih je za zlikovce i nevërtnike držao i predsudam predsude suprotstavljao i tako iznaš je za najbolji lek proti njihovoj zlobi rosu od one noći, za kojoni je sledio praznik svetoga Ivana. Koi se je njom umivao nije se imo ništa bojati od vštica i vštica: nešto bilje, u onoj noći pobrato, bilo je obrana i zaštita nedužnikah. K ovom mañnju pridružila su se još i druga, o kojima ovdë govoriti nije mesto, ali od kojih su se neki tragovi sačuvali jošte do našega vëka tako u Italiji kao i u drugih pokrajinah. Po svem severu od Švedske do Saksonske i obalah Rena, i dan danas narod užije vatru u oči svetoga Ivana: nekom Englezu, koi se je baš u to vrëme tamo nalazio, kazali su, neka se nečudi, ako u ponoći opazi vatru po bërđih cële okolice; u Newcastleu upale sve kuha-

36

Prijevod na hrvatski jezik teksta Antonija Facchinettija "Degli Slavi Istriani" već iste, 1847. g., objavljen je u zagrebačkoj "Danici".

Četvrti put, na suvremenom hrvatskom jeziku, objavljen je Facchinetti-jev tekst u časopisu *Nova Istra* uz prijevod i komentar Josipa Fola. Učinjeno je to s dobrom namjerom da se tako obilježi 150. obljetnica prvoga objavljivanja. Nažalost, neadekvatnim prijevodom nije odano zasluženo poštovanje A. Facchinettiju, nego je nanesena uvreda njegovu djelu. Nekorektno je i to što je umjesto njegove slike objavljena slika njegova bratića Michaela.

Treba imati na umu da u Facchinettijevo doba nije bila razvijena etnološka znanost, pa on ni nije mogao navesti današnje znanstvene termine, a premda je bio iznimno dobronamjeran i kao Talijan naučio hrvatski jezik, moguće je da neke nazive nije dovoljno točno zabilježio. To se moglo suvremenim prijevodom prikladno riješiti. Međutim, na 29 stranica teksta ovaj prijevod ima oko 240 netočnih ili neadekvatnih riječi, ali i izraza kojima je promijenjen smisao sadržaja običaja i vjerovanja, te donosi suprotno od onoga što je autor napisao. Navest ću i objasniti samo nekoliko primjera: udata žena nije zaručnica; opanci nisu sandale; krpeta (tkano široko pokrivalo za glavu, ramena i leđa) nije šal; istarski mih nisu diple, niti su sopci diplari; bukaleta ne nalikuje kaležu ... i sl. Današnji poznavatelj narodnog života i običaja, ako ne uspoređi ovaj prijevod s talijanskim originalom, može se čuditi Facchinettijevu neznanju i nestručnosti.

II. Godine 1975. objavljena je knjižica današnjeg porečko-pulskog biskupa Ivana Milovana *Savičenta jučer danas*. Ima 76 stranica, a osim godine izdanja nije naznačen izdavač i mjesto izdanja. Prvo poglavlje donosi povijesni pregled Svetvinčenta, a u drugom autor piše o crkvi i prosvjeti. U tom poglavlju uz ostalo opisuje život i rad A. Facchinettija u Svetvinčentu. Njegov tekst u sažetom obliku koristi za pisanje trećeg poglavlja o vjerovanjima, nošnji i običajima. No, za razliku od Josipa Fola, Ivan Milovan razmišlja o terminima pa udatu ženu naziva nevjestom a ne zaručnicom. Milovan donosi podatke i iz druge literature kao i svoje zapise. Tako donosi sažeti prikaz godišnjih običaja, uglavnom vezanih uz blagdane, i poseban opis alke održane u Svetvinčentu na Ivanju 1713. godine. Dakle, ubrzo nakon *trke na prstenac* održane u Barbanu 1696. godine, počinje slično natjecanje i u Svetvinčentu, iako nema podataka o njezinu daljnjem održavanju. Milovan je za opis alke u Svetvinčentu uzeo podatke iz rukopisne knjige *Mansionerie* iz župnog arhiva, a godinu dana kasnije opisao ju je i Danilo Klen dajući usporedbe s trkom u Barbanu.³ Za razliku od današnje *trke na prstenac* u Barbanu u kojoj su-

3 Danilo KLEN, *Viteška natjecanja i trke na prstenac u Istri*, u: *Barban i Barbanština*, Pula 1976., str. 183 – 196.

djeluju domaći ljudi u narodnoj nošnji, u trci 1713. godine mogli su sudjelovati samo plemići ili građani nekog grada. Pravila trke propisuju da jahač mora imati konja osedlana sedlom, s uzdama, potkovana na sve četiri noge, samokres u koricama, čizme, ostruge, sablju i ostalu opremu. Pravila opisuju način natjecanja, a u točki sedam navodi se da pobjednik kao nagradu dobiva četiri cekina. Iza pravila slijedi popis sudionika u natjecanju 1713. godine te podatak da je sudjelovao i nepoznati konjanik sa štitom, u željeznom oklopu, sa spuštenim vizirom na kacigi da ga ne mogu prepoznati. On je pobijedio.⁴

Od 1994. godine u Svetvinčentu se održavaju smotre istarskog suvenira. Izlaže preko 40 proizvođača koji izrađuju uglavnom etnografski suvenir. Vezano uz održavanje smotri, općina Svetvinčenat je 1995. godine izdala knjižicu *Istarski suvenir* s tekstom Josipa Milićevića. Na 80 stranica u prvom su dijelu fotografije 60 suvenira s nazivom i kratkim objašnjenjem funkcije, a u drugom uz 36 fotografija tekst pod naslovom *Etnografske značajke Istre*. Iako sažeto, tekst prikazuje sve elemente seoskog života: seoski životni prostor, maslinarstvo, vinogradarstvo, uzgoj stoke, drvodjelstvo, obradu kamena, lončarstvo, tekstilnu proizvodnju, narodnu nošnju, svakodnevni život, godišnje običaje, glazbu i ples.

S U M M A R Y

ETHNOGRAPHIC TEXTS FROM SVETVINČENAT

There are three texts with ethnographic information pertinent to Svetvinčenat. The first was written in the mid-19th century, the remaining two in more recent times.

Antonio Facchinetti, the parish priest of Svetvinčenat, published in the Trieste magazine "L'Istria" in 1847 an essay with the title *Degli Slavi Istriani*, and it was the first ethnographic review of everyday life of Istrian Croats. He described the customs linked to marriage, birth and burial, depicted the way of life, alimentation and dress, as well as religious life and mentality. Facchinetti, who was of Italian nationality, wrote with understanding of the rural Croats, wishing to deny the prejudices on the primitive nature of Croatian peasants. The text was subsequently published three more times, and the A. comments briefly on each one.

4 Vidi bilj. 1., str. 66 i 67.

In 1975 Ivan Milovan, the actual bishop of Poreč and Pula, wrote a short monograph on Svetvinčenat: *Savičenta jučer danas (Savičenta yesterday and today)*. Along with historic facts, he presents also a lot of ethnographic information, of which the description of an early modern tournament from 1713 is maybe the most significant.

In 1995 the Commune of Svetvinčenat published a booklet *Istarski suvenir (Istrian Souvenir)* with the text by Josip Miličević. It includes photographs and short description of souvenirs, but also a text on the traditional way of life in an Istrian village.

RIASSUNTO

ALCUNI SCRITTI ETNOGRAFICI RELATIVI A SANVINCENTI

Alla località di Sanvincenti sono legati tre testi ricchi di dati etnografici. Il primo venne pubblicato verso la metà del 19 secolo, mentre gli altri due sono di data più recente.

Antonio Facchinetti, parroco di Sanvincenti, ha pubblicato nel 1847, sulla rivista *l'Istria*, un saggio dal titolo *Degli Slavi Istriani*. È stata la prima presentazione etnografica della vita dei contadini croati in Istria. Vi sono descritte le usanze tradizionali in occasione delle nozze, della nascita e dei funerali, il modo di vita, il modo di vestire, il modo di alimentarsi e la mentalità della popolazione croata in genere. Il Facchinetti, pur essendo di etnia italiana, scrive con grande simpatia della popolazione croata. Egli desidera dimostrare l'infondatezza dei pregiudizi circa il primitivismo dei contadini croati. Il testo ha subito, fino ad oggi, tre edizioni sulle quali l'autore fa alcuni cenni critici.

Ivan Milovan, l'attuale vescovo di Parenzo e Pola, nel 1975 ha pubblicato una breve monografia dal titolo *Savičenta jučer danas (Sanvincenti ieri oggi)*, nella quale, oltre a brevi cenni storici, riporta non pochi dati etnografici, soprattutto tramite la minuziosa descrizione dei giuochi alcarì svoltisi a Sanvincenti nel 1713.

Nel 1995 il comune di Sanvincenti ha pubblicato un opuscolo intitolato *Istarski suvenir (Il souvenir dell'Istria)*, contenente il testo di Josip Miličević. Oltre alla parte illustrativa, il lavoro offre una breve descrizione dei *souvenirs* e molti dati legati alla vita tradizionale della campagna istriana.